

SZALISZNYÓ LILLA

PENNÁVAL TEREMTETT EGZISZTENCIA

(Vörösmarty Mihály és Bajza József megélhetési viszonyai 1837–1843 között)*

Gyulai Pál óta az a vélemény hagyományozódott az utókorra, hogy Vörösmarty Mihály egész életét szűkös anyagi körülmények között élte, még befutott költőként, akadémiai és szerkesztői fizetéséből is nehezen tudott megélni, folyton baráti kölcsönökre szorult. Gyulai Vörösmarty megélhetési viszonyainak rövid bemutatásával az alakuló intézményrendszert is minősíti – olyannak állítja be, amely még a tekintélyes pozíciókkal rendelkező emberek számára sem tudott biztos egzisztenciális viszonyokat teremteni. A rögzült ítéletet Tóth Dezső sem cáfolja. Szerinte még ha az intézményesülés képes is volt valamennyire biztosítani a megélhetést, Vörösmarty panaszkodó levelei azt igazolják, hogy csak szerény anyagi körülményekre volt elég.¹ Ellentmondás viszont már akkor érezhető, amikor összehasonlításként az 1830-as, 1840-es években szintén az intézményrendszer közegében boldogulni igyekvő, szerkesztői és akadémiai hivatallal rendelkező, sőt már nős és családos Bajza József megélhetési viszonyaival kezdünk foglalkozni. Róla már Szücsi József is megjegyzi, hogy az Athenaeum szerkesztésének időszakában (1837–1843) jól jövedelmező volt számára.²

A 19. század első évtizedeitől a mecénatúra alapú irodalmi életet, ahol az írásból jövedelmet még nemigen lehetett remélni, lassan egy Pesthez kötődő, kapitalizálódó, intézményközpontú, az írói számára többé-kevésbé megélhetést biztosító közeg váltotta fel.³ A művészet fokozatosan a szerepkörök szerint tagolt társadalom elkülönült alrend-

* E tanulmány a 2009 áprilisában Szegeden megrendezett OTDK-ra benyújtott *Így élt a Csiga vendéglő vacsoráló társasága: Az író- és művészvilág megélhetési viszonyai Pest-Budán 1837–1843 c. írás* átdolgozott változata. Köszönöm Zentai Máriának, hogy tanácsaival segítette a munkámat.

¹ TÓTH Dezső, *Vörösmarty Mihály*, Bp., Akadémiai, 1974², 180–183.

² SZÜCSI József, *Bajza József*, Bp., MTA, 1914, 431.

³ Az utóbbi időben több olyan munka is született, amely a reformkori írók esetében hangsúlyosan figyelt erre az életpályákat alakító tényezőre. Vö. MARGÓCSY István, *Petőfi és az irodalmi gépezet: Petőfi mint modern polgári író* = M. I., *Petőfi Sándor: Kísérlet*, Bp., Korona, 1999; SZILÁGYI Márton, *Lisznyai Kálmán: Egy 19. századi írói életpálya társadalomtörténeti tanulságai*, Bp., Argumentum, 2001 (Irodalomtörténeti Füzetek, 149); VÖLGYESI Orsolya, *A siker kudarca: Kuthy Lajos pályafutása*, Bp., Argumentum, 2007 (Irodalomtörténeti Füzetek, 163); KERÉNYI Ferenc, *Petőfi Sándor élete és költészete*, Bp., Osiris, 2008. Részletes írói jövedelemvizsgálattal pedig Törő Györgyi foglalkozott Petőfi kapcsán. Vö. TÖRŐ Györgyi, *Petőfi anyagi helyzete = Tanulmányok Petőfiről*, szerk. PÁNDI Pál, TÓTH Dezső, Bp., Akadémiai, 1962.

szerévé vált.⁴ Szilágyi Márton úgy véli, hogy a 18–19. század fordulóján az irodalmi élet megváltozása és intézményesülése következtében érdemes az életpályákat az egzisztenciateremtési lehetőségek felől értelmezni.⁵ T. Szabó Levente pedig rámutat arra, hogy a változás nem függetleníthető a társadalomtörténet megítélésétől: a folyamatra a rendi társadalomból a meritokratikus társadalomba való finom átmenet következményeként célszerű tekinteni – „a társadalmi és irodalmi jelenségek összehangolásával” bemutatható a modern irodalmár hivatás kialakulása.⁶ Esetünkben a látványos momentum az, hogy Vörösmarty és Bajza számára az írói kereset, a szerkesztői állás és az Akadémia rendes tagjaként kapott rendszeres fizetés lehetővé tette a végleges pesti letelepedést és az írói hivatás választását, azt, hogy kihasználva az intézményrendszer teremtette lehetőségeket, megpróbáljanak kizárólag az irodalmi-tudományos tevékenységükből megélni. Míg a többnyire gazdálkodásból élő Kazinczy-generáció számára a társadalmi presztízst a földbirtok és a nemesi cím jelentette, addig Vörösmartyéknál ezt már az irodalmi-kulturális életben betöltött pozíció adta. Ugyanakkor a családi-társadalmi háttér miatt nem tanácsos feltétlenül generációváltáshoz kötni és két lehetséges írói életvitel alternatívájaként kezelni a vidéken gazdálkodásból élő, valamint a Pestre költözött írók életmódját. Kazinczyék beleszülettek a gazdálkodó szerepbe, esetükben evidens volt a vidéki élet és a birtokügyek intézésének felvállalása. A Vörösmarty-generáció Pestre költözésénél érdemesebb valamiféle tendenciáról beszélni: birtok híján és az intézményrendszer révén lehetőségként kínálkozott számukra az urbanizálódó írói-értelmiségi életforma. Az elszegényedett nemesi családból származó Vörösmarty és Bajza pályájának alakulásából jól látszik, hogy az egzisztenciateremtést kezdetektől egy önálló pálya (eleinte ügyvéd) választásában látták.

Az intézményrendszer teremtette megélhetési viszonyok vizsgálata akkor lehet igazán újszerű megközelítése ennek az irodalomtörténeti periódusnak, ha olyan pályakép bemutatására is sor kerül, amelynek alakulástörténetét még *nem* az intézményesülés határozta meg. Éppen ezért először röviden Kisfaludy Sándor helyzetét tárgyalom gazdasági naplója alapján. Majd Vörösmarty és Bajza 1837–1843 közötti jövedelemviszonyainak részletezésével egyénenként megnézem a megélhetési lehetőségeket, betekintést keresek a mindennapi életterekbe, valamint az értelmiségi-művészi életvitel kiadási struktúrájába⁷

⁴ Szajbély Mihály az irodalom rendszeréről a Luhmann-féle rendszerelmélet irodalomtörténeti alkalmazhatósága kapcsán beszél. Erről lásd részletesen SZAJBÉLY Mihály, *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után*, Bp., Universitas, 2005, 14–17, 47.

⁵ SZILÁGYI, i. m., 6–7.

⁶ T. SZABÓ Levente, *A modern irodalmár hivatás kialakulásának társadalomtörténete: Módszertani vázlat a társadalom- és irodalomtörténet kapcsolatának új irányához* = T. Sz. L., *A tér képei: Tér, irodalom, társadalom*, Kolozsvár, Komp-Press–Korunk, 2008, 198–199.

⁷ A 19. század elején a pénzrendszer alapja az 1753. évi egyezmény alapján vert ezüstforint (konvenció vagy pengőforint) volt. 1811-ben névértékét hivatalosan ötödére szállították le, és becserélték az ún. váltójegy-re, amely a köznyelvben váltó- vagy bécsi értékű forintként honosodott meg. Ennek árfolyama azonban szintén csak rövid ideig maradt azonos az ezüstforintéval, 1816-ban névértékének 2/5-ére devalválták. A vizsgált időszak forrásaiban legtöbbször a váltó- és a pengőforint szerepel. Az átláthatóság érdekében az összegeket végig pengőforintban (pft) adom meg. Ha az idézett forrásban az összeg váltóforintban szerepel, akkor zárójel-

– egyúttal igyekszem árnyalni és korrigálni a Vörösmartyról élő mitikus képet. Az időszak kiválasztását elsősorban a forrásadottságok indokolják. Az akadémiai nyugták, a Vörösmarty-drámák színházi előadásairól fennmaradt kimutatások, a szerkesztői munkából adódó sűrűbb levelezés és az Athenaeum-iratok alapján viszonylag jól átlátható a javadalmazásuk. A kiadási viszonyokat illetően pedig erre a néhány évre vonatkozóan több párhuzamos forrás is rendelkezésemre áll (Erdélyi János és Egressy Gábor kiadási naplója). De a Pesti Magyar Színház megnyitása és az egyre szélesedő lapkínálat révén a korábbiakhoz képest ez idő tájt bővültek a kereseti lehetőségek is.

Kisfaludy Sándor gazdasági feljegyzései és az irodalom

Kisfaludy Sándor 1800 és 1844 között vezetett háromkötetes, kéziratban lévő gazdasági naplójával⁸ legutóbb Völgyesi Orsolya foglalkozott. Az 1810-es és 1820-as évek fordulóján készült kiadások mikrotörténeti vizsgálatán túl tárgyalta a dunántúli nemes birtokvezetési gyakorlatát, életmódját, a család vagyoni helyzetét és Kisfaludy vagyongyarapítási törekvéseit. Az életforma minél alaposabb rekonstruálása érdekében felhasználta a feleség, Szegedy Róza mindennapi kiadás- és bevétellajstromát is.⁹ Jelen tanulmányban az írói identitás felől értelmezem a gazdasági naplót, az író életvitelének általános jellemzőiből kiindulva.

Kisfaludy Szegedy Rózával kötött házassága után,¹⁰ 1800-ban kezdte el gazdálkodó tevékenységét és gazdasági naplójának vezetését. A forrás szerint a gyömrői, a gógánfai, a bodorfai és a sümegi birtokai között ingázott, ügyelt a betakarítási munkálatokra, ellátta a sümegi udvarháza vezetése körüli teendőket, s maga járta a vásárokat. Kiadási lajstromából megismerhető udvarházának személyzete: egy szakácsnét, két szolgálólányt, Mancit és Rozi szobalányt, Marci inast és két kocsist tartott. A környezetében élt még egy tehén- és birkapásztor, valamint Molnár Gyuri, Barát Sanyi és Szita Ferkó béresei.

Legfontosabb bevételi forrásai a következők voltak: bor, dohány, kolompér, gyapjú, bőr, használatba kiadott birtokok utáni járandóságok, állat. Mivel kiadási leltára jóval részletesebb, csak a főbb tételeket sorolom fel: a szolgák bére és ruháztatása, a vetemény-, hús- és sóvásárlás, a szőlőben és a földeken dolgozó napszámosok bére, az inte-

ben jelzem a pengőforintnak megfelelő összeget. 1 pengőforint = 2,5 váltóforint; 1 pengőforint = 60 krajcár; 1 körmöci arany ≈ 4 pengőforint 30 krajcár.

⁸ Kisfaludy Sándor gazdasági naplója, OSZK Kt., Fol. Hung. 1725, I–III.

⁹ VÖLGYESI Orsolya, *A gazdálkodó költő (Kisfaludy Sándor gazdasági feljegyzései) = A fogvasztás társadalomtörténete*, szerk. HUDI József, Bp.–Pápa, Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület–Pápai Református Gyűjtemények, 2007 (Rendi Társadalom – Polgári Társadalom, 18), 35–42.

¹⁰ Kisfaludy és felesége, Szegedy Róza 1805-ben költözött Sümegre. Nemcsak a férj tartotta kötelességének a gazdaság minden apró bevételének és kiadásának lejegyzését, hanem a feleség is. Míg Kisfaludy a nagyobb tételek (több akó bor, krumpli, állatok) eladásáért felelt, addig Szegedy Róza a ház körül megtermelt javadalmakért. Haszna tej, tejföl és tojás eladásából származott, kiadása pedig a konyhai tevékenységekhez kötődött. Szegedy Róza kéziratosa naplójegyzete az OSZK Kézirattárában érhető el: Oct. Hung. 1170.

res kifizetése.¹¹ Kiadásainál olyan apróságokat is feltüntetett, hogy 2 pengőforint 18 krajcárért cserépedényt vásárolt a konyhára, vagy 15 icce sörért kifizetett 1 pengőforintot. Kiadási listáját csak 1837-ig vezette. A bevételek és kiadások összehasonlításából látszik, hogy az adósságok ellenére is gondosan kézben tartotta gazdaságát, mint az 1820-as évek kapcsán Völgyesi Orsolya is megjegyzi, igyekezett a két oldalt egyensúlyban tartani.¹²

Kisfaludy a gazdasági naplóban irodalmi bevételt először az 1830-as években jegyzett fel, miután műveinek kiadási jogát Heckenast Gusztávnak eladta.¹³ (1834-ben nyert akadémiai jutalmának összegét és 1835-ös kilépéséig az Akadémia vidéki rendes tagjaként kapott fizetését is feltüntette.) Korábban műveinek többnyire saját pénzéből finanszírozott kiadási költségeit és az eladásukból származó bevételt nem rögzítette. A budai nyomda kurátorának, Sággy Ferencnek az 1817–1824 között Kisfaludyhoz írott leveleiből és számadásaiból¹⁴ ugyanakkor kiderül, hogy az 1813 és 1816 között árusított *Himfy* és *Regék* újranyomása nagy sikert hozott, az 1816-ban megjelent *Hunyady János* viszont nem keltette fel az olvasók érdeklődését, megjelentetése ráfizetés volt.¹⁵ A gazdasági naplóban annak sincs nyoma, hogy műveinek kiadását sokszor kölcsönökből fedezte. Erről az 1830-ban kelt végrendeletéből értesülünk: „az ezen könyvek eladásából békőző pénzek is fordítottassanak adósságaimnak kifizetésére; annyiival is inkább minthogy adósságaimnak feles része abból támadott, hogy kénytelen lévén Elmemíveimet kölcsön vett pénzekkel nyomtattnom, költségem vagy igen lassan, vagy egészen soha sem került vissza, a' kamatok pedig mindenkor elvesztek.”¹⁶ Az önköltségen kiadott műveiből befolyt jövedelmet valószínűleg nem tekintette *irodalmi bevételnek*, s noha kiadástörténetükben, illetve értékesítésükben már az 1810-es években felfedezhetők a piacosodás jelei, ő csak akkor vette ezt figyelembe, amikor az 1830-as években kötetei anyagi hozzájárulása nélkül jelentek meg.

Az áttekintésből látható, hogy az évek többségében létbiztonságát az árenda, a gypjű- és bőreladás, valamint a bőreladás biztosította. Megélhetésének alapja végig az irodalom intézményrendszerén kívül végzett tevékenységből származott. 1837 a kivételes évek egyike volt, Heckenast ekkor fizetett az írásaiért.¹⁷ Ebben az évben a 8870 forint 14 krajcár évi bevételének 16%-át (1367 forint 30 krajcár) az irodalomból származó jövedelme tette ki.

¹¹ A listából tudható, hogy a kiadások kb. 20%-át az adósságok tették ki.

¹² VÖLGYESI, *A gazdálkodó...*, i. m., 42.

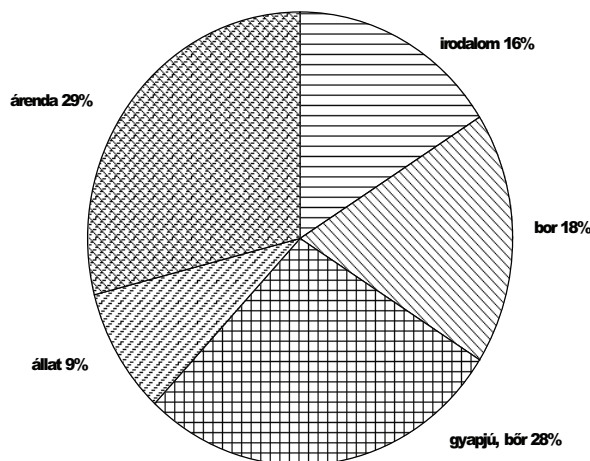
¹³ *Kisfaludy Sándor levelei Heckenasthoz*, közli GÁLOS Rezső, ItK, 1930, 218–221.

¹⁴ MTAK Mikrofilmtár, 4151/I. B, régi jelzet: MTAK Kt., K 377/88.

¹⁵ A tanulmány megírása és publikációként történő leadása óta eltelt időben jelent meg Sággy Ferenc Kisfaludy Sándornak küldött számadásait feldolgozó és értelmező írásom. Vö. SZALISZNYÓ Lilla, „Egy könyvkiadás engem könnyen megakaszt”: *Kisfaludy Sándor műveinek kiadása és terjesztése 1816-ban*, It, 2011, 341–359.

¹⁶ Kisfaludy Sándor végrendelete, Sümeg, 1830. december 7., MTAK Mikrofilmtár, 4152/I. B, régi jelzet: MTAK Kt., K 377/88.

¹⁷ OSZK Kt., Fol. Hung. 1725, I, 32.

Kisfaludy Sándor 8870 pengőforintos évi bevételeinek százalékos eloszlása 1837-ben¹⁸

„...szerezettek nékem oda fen valami kis vivendi modust”

A Pestre költözés, amely az 1830-as évektől az írói karrier meghatározott pályaelemévé vált, megvitatatandó kérdésként került elő a levélváltásokban.¹⁹ Két gyakori dilemma merült fel. Mennyi jövedelem szükséges a pesti megélhetéshez? A pesti barátok tudnak-e szerezni biztos állást?

A középbirtokos Kölcsey Ferenc már az 1810-es évek közepétől fontolgatta a Pestre költözést, utoljára 1834-ben tett rá kísérletet. Fiatal korától nyomasztotta a vidéki élet, a birtokokkal járó gondok, de legfőképp az, hogy nem talált tudós társakra. Szeretett volna a Pesten kibontakozó irodalmi élet aktív résztvevője lenni. Amikor a neve 1834-ben az Akadémia titoknoki posztjára a lehetséges jelöltek között szerepelt, nagyon körültekintően járt el, három barátjánál (Bárfay László, Szemere Pál, Toldy Ferenc²⁰) is érdeklődött a pesti megélhetési viszonyok ügyében. Bárfay Lászlótól arról kérdezősködött, hogy „gondolod-e, hogy oly jószágból, melynek évi haszonbére 800, legfeljebb 1000 pengőn meg fog állani, Pesten háznépemet tisztességesen kitarthatom?”²¹ Mindhárom barátja válaszolt neki, s mint a leveléből kiderül, hozzávetőlegesen azonos összeget tüntettek fel:

¹⁸ A diagram Kisfaludy Sándor gazdasági naplójának 1837. évi bevételi lajstroma alapján készült: OSZK Kt., Fol. Hung. 1725, I, 32.

¹⁹ Itt csak Pest pozitív megítélésére hozok példákat. Különféle nézőpontokkal Zentai Mária foglalkozott. Vö. ZENTAI Mária, *A város szerepe a kora reformkori magyar irodalomban*, ItK, 1999, 336.

²⁰ A tárgyalt időszakban a Toldy és a Schedel nevet egyaránt használta. A dolgozatban Toldyként említem, a forrásokban viszont meghagytam Schedelként.

²¹ Kölcsey Ferenc Bárfay Lászlónak, Pozsony, 1834. augusztus 20. = KÖLCSEY Ferenc *Levelezése: Válogatás* (a továbbiakban: KFL), kiad. SZABÓ G. Zoltán, Bp., Gondolat, 1990, 177.

„Adataidat s a Bártfayét (kinek levelét tegnap vevém), s azokat, amiket Schédel szóval mondott, összevetém. Te és Schedel nem sokban különböztek Bártfay saját körülményeihez képest felebb számol. Azonban a különbség mégsem oly nagy, hogy elretenthetne...”²² Toldy a következőket írta Csekére: „– ne gondolja, hogy Pestenlakásomnál fogva a haszon, mely e hivatallal jár, bir másra: most két hivatalomnál fogva 700 fíot húzok a társaságtól, mint titoknak fognék 750-et (mert ezen helyzetben kellene kaszinotársnak lennem, s ennek évi adója 50 fí.).”²³ Kölcsey megélhetésének alapja továbbra is a földbirtok maradt volna (haszonbérbe akarta kiadni), de mivel évi 780 forint interes lefizetése is terhelte, úgy számolt, hogy „titoknoki fizetés nélkül semmi esetben Pesten nem maradhatnék, ha most hagyom ott a jószágot.”²⁴ A korántsem biztosított megélhetési lehetőségek és a titoknokság körüli személyes viták miatt Kölcsey végül visszakozott a Pestre költözéstől.

Csató Pál 1831-ben költözött először Pestre, az Akadémia írnoka lett,²⁵ s Helmeczy mellett részt vett a Jelenkor szerkesztésében. Azonban jövedelmeiből nem tudta fenntartani magát, ezért Világosra ment nevelőnek, majd a pozsonyi Hírnök segédszerkesztője lett.²⁶ Az esetleges pesti visszaköltözésről az 1830-as évek végén Bajzával levelezett. Bajza 1837. december 24-én kelt leveléből kiderül, hogy Csató úgy gondolta, csak egy rendszeres jövedelmet biztosító állás esetén költözhet Pestre: „Pestről elmenetelek az nyilatkozatát előttem, hogy ha később akármikor is Pesten olly foglalatossága akadna, melly bizonyos 600 váltó fírt [240 pengőforint] jövedelmet hozna, hajlandó volna barátom uram Pestre visszajöni...”²⁷ Később Bajza azt is megírta neki, hogy szerinte mennyi jövedelem szükséges a pesti élethez: „Ha kegyed a színház költői vagy írói hivatalát elfogadná [...] ezen foglalatosságokért, én gondolom, hogy 800 váltó forintot [320 pengőforint] ki birnék eszközteni a vármegyénél. Ebből ugyan feleséges gyermekes embernek élélni Pesten bajos; de ehhez kegyed évenként 3–400 forintot birna szerezni munkái által, tudom bizonyosan.”²⁸ Lauka Gusztáv szerint évente „egy-egy embernek legalább 20 novellát és 40 verset kellene írnia, hogy megélhessen”.²⁹ Az Athenaeum díjazása alapján, ahol egy novella ívéért 16, egy versért 4 forintot fizettek,³⁰ 20 novellával és 40 verssel évente 480 pengőforintot lehetett szerezni.

Fábián Gábor aradi táblabírói hivatalát hagyta volna ott Pestért. Nála ugyan nem találunk számadatokat, de levélrészlete pontosan visszaadja a Pesttől távol élő literátor vágyait: „Minek senyvedek hát, gondolom magamban, ebben a’ gyalázatos krähwinklis

²² Kölcsey Ferenc Szemere Pálnak, Pozsony, 1834. szeptember 7. = KFL, 178.

²³ Schedel Ferenc Kölcsey Ferencnek, Pest, 1834. december 10. = KFL, 185–186.

²⁴ Kölcsey Ferenc Szemere Pálnak, Pozsony, 1834. szeptember 7. = KFL, 178–179. Kiemelés tőlem – Sz. L.

²⁵ Az írnoki fizetés évente 200 pengőforint volt.

²⁶ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, II. Bp., Hornyánszky, 1893, 210.

²⁷ Bajza József Csató Pálnak, Pest, 1837. december 24. = BAJZA József *Összes művei* (a továbbiakban: BJÖM), kiad. BADICS Ferencz, VI. Bp., Franklin Társulat, 1900, 428.

²⁸ Bajza József Csató Pálnak, Pest, 1838. január 30. = BJÖM VI, 429.

²⁹ LAUKA Gusztáv, *Írói munkadíjak a harmincas és negyvenes években*, Koszoru: A Petőfi-Társaság Havi Közlönye, 1880, 73.

³⁰ *Uo.*, 65.

életben; hiszen Pesten, a' most virradni kezdő Nemzeti epochában szebben élhetni két kézzel kapálva, mint itt féllal firkálva. Azért Barátom, csak szereztetek nekem oda fen valami kis vivendi modust, hadd tölthessem életem hátra levő részét közöttetek. Be jól esnék valami kis Secretariusság vagy Bibliothecariusság ott Pesten.”³¹

A három teljesen más életvitelt képviselő irodalmár elképzelése a Pestre költözést illetően egyben azonos: az intézményrendszer közegében hivatalra lenne szükségük ahhoz, hogy meg tudjanak élni.

Vörösmarty Mihály jövedelmei

Gyulai így jellemzi Vörösmarty megélhetési viszonyait: „Dicsőségének anyagi oldala nemigen volt arányban a szellemivel. Mióta a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztéséről lemondott, csak az akadémiai ötszáz forint volt biztos jövedelme, melyhez mint rendkívüli bevételek járultak a jutalmak, az *Auróra* és *Athenaeum* tiszta jövedelmének osztaléka, s az a csip-csup befolyó s aránylag csekély összeg, melyet újabb munkáinak 1840-ben önmaga által kiadott gyűjteményéből kapott. Ez években egyre-másra fölmehetett évi jövedelme nyolcszáz-kilencszáz pengőforintra.”³² Nem veszi figyelembe Vörösmarty drámaírói tevékenységét, a bemutatott drámái után a színháztól kapott jövedelmét s a különféle orgánumban publikált műveiért kapott honoráriumokat. Az 1832–1840 közötti periódus kiválasztása pedig megkérdőjelezhető: ha már az *Athenaeum* osztalékát szóba hozta, miért nem 1843-ig, a folyóirat megszűnéséig számol, az 1840-es korszakhatárt semmi sem indokolja, illetve nem valószínű, hogy az *Auróra* és az *Athenaeum* osztaléka azonos összeg volt.

Először azokat a jövedelmeket tüntetem fel, amelyeket Vörösmarty a hat év mind-egyikében megkapott: az akadémiai fizetést, az *Athenaeum* osztalékát és a drámaírói honoráriumát (az évente elbírált drámák száma változó volt). Külön kell még számolnunk az 1837-ben, 1838-ban és 1840-ben írott, a Pesti Magyar Színház által honorált színműveivel, a kétszer neki ítelt akadémiai nagyjutalommal, valamint az írói honoráriumával (a folyóiratokban, divatlapokban megjelent műveinek jövedelme). Ez utóbbi azért nincs feltüntetve az állandó jövedelmei között, mert ebben az időben szinte az összes verse és novellája az *Athenaeumban* jelent meg, s nem gondolom, hogy a folyóirat kiadásából kapott részesedésen túl ezekért külön tiszteletdíj járt neki. Tisztán írói jövedelme csak 1843-ban volt. Igaz, hogy Vörösmarty esetében a szerzői jogdíj kérdése nem hagyható figyelmen kívül, de a terjedelmi korlátok miatt a jelen tanulmányban csak ott érintem, ahol közvetlen hatást gyakorolt az írói keresetére.

Állandónak tekinthető jövedelmei 1837–1843 között:

³¹ Fábrián Gábor Vörösmarty Mihálynak, Arad, 1832. március 27. = VÖRÖSMARTY Mihály *Összes művei* (a továbbiakban: VMÖM), XVIII, *Levelezés*, 2, kiad. BRISITS Frigyes, Bp., Akadémiai, 1965, 37.

³² GYULAI Pál, *Vörösmarty életrajza*, Bp., Szépirodalmi, 1985², 216.

akadémiai fizetés	500 pengőforint ³³
Athenaeum osztaléka	≈ 663 pengőforint ³⁴
drámabírálat	≈ 3–24 pengőforint ³⁵
	≈ 1166–1187 pengőforint

Kisfaludy Károly halála után (1831) Vörösmarty a nyelvészeti osztály első embere lett: „Az Akadémia’ tagjai ki vannak nevezve. A’ Philologiára: Kisfaludy, Te és Sche-del; ’s mivel Kisfaludy meghalt, már most 500 Convent frt. fizetéssel Te.”³⁶ Ezt többnyire 125 pengőforintos negyedévenkénti összegben kapta meg. A vizsgált időszakban feladata a drámabírálat volt. 1833-ban többek között az ő közreműködésével hozták létre a játékszíni küldöttséget. Rendszeres bírálatot 1836-tól végzett. 1837-ben öt, 1838-ban és 1839-ben egy-egy, 1840-ben pedig nyolc eredeti és idegen nyelvből fordított színművet véleményezett.³⁷ A munkájáért kapott fizetését csak 1834-ből fennmaradt nyugtákból ismerjük. Egy darab átnézéséért általában 3, egyszer pedig 5 pengőforintot fizettek neki.³⁸ 1843-ban az Akadémiától újabb megbízást kapott. A színházi program színvonalának emelése érdekében Bartay Endre színházigazgató őt kérte fel egy játékszíni választmány felállítására. A költő elnöklete alatt álló bizottság a második emeleten kapott páholyt, munkájáért viszont nem kért fizetséget.³⁹

Vörösmarty drámaíróként is jövedelmet remélhetett a Pesti Magyar Színháztól. 1837 és 1843 között három drámája került színpadra: az *Árpád ébredése*, a *Marót bán* és *Az áldozat*. A színműírók honorálásának igénye már az 1837-es megnyitás után felmerült. Maga Vörösmarty több ízben felszólalt a drámaírók szerzői jogdíja érdekében. Először 1837. december 20-án tett rá javaslatot a Színészeti Választottság ülésén. A drámaírói honorárium kérdésének első szabályozása a következő eljárást léptette életbe: az első előadás jövedelmének egyötödét, a másodiknak és a harmadiknak pedig a kétötödét a szerző kapta meg.⁴⁰ Ezt 1842. február 2-án így módosították: a második, a harmadik és a negyedik előadás tiszta jövedelmének egyharmada a szerzőt illeti. Az első előadás után viszont nem járt fizetség. Ha a darab itt megbukott, akkor a szerzőt semmilyen tiszteletdíj nem illette meg.⁴¹ Vörösmarty még az előbbi előírás alapján kapta meg a bemutatott három drámája utáni jogdíjat. A határozatból nem derül ki, de az alábbiakban idézett Vörösmarty-sorokból megtudjuk: ha a nyomtatás megelőzte a dráma bemutatóját, akkor a szerzőnek már nem járt semmiféle osztalék. Vörösmarty nyilvánosan szót emelt ez

³³ VMÖM, XVI, *Publicisztikai írások, akadémiai és Kisfaludy-társasági iratok*, kiad. SOLT Andor, FEHÉR Géza, GERGELY Pál, Bp., Akadémiai, 1977, 428–430.

³⁴ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 20.

³⁵ VMÖM XVI, 428–429.

³⁶ Stettner György Vörösmarty Mihálynak, Pest, 1830. november 22. = VMÖM XVII, 280.

³⁷ BRISITS Frigyes, *Vörösmarty és az Akadémia*, Bp., MTA, 1937, 35–36.

³⁸ VMÖM XVI, 428–429.

³⁹ VMÖM XVIII, 379.

⁴⁰ PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR Jolán, *A Nemzeti Színház százéves története*, I, Bp., Magyar Történelmi Társulat, 1940, 78.

⁴¹ *Uo.*, 142–143.

ellen, mert emiatt elesett a *Marót bán* harmadik előadásának részesedésétől, ugyanis a dráma azelőtt megjelent nyomtatásban, hogy a harmadik színházi előadására sor került volna. Hasonló eset gyanítható *Az áldozattal* kapcsolatban is. Két, 1842-es Athenaeumbeli felszólalásában a következő javaslattal állt elő:

„1) A’ szerző, kinek munkája, akár kéziratban legyen az akár nyomtatva, a’ vegyes választmány által elfogadtatik, az első három előadás tiszta jövedelméből egy egy harmadot nyer jutalomul.*

2) Az első részjutalmakon kívül a’ szerzőnek munkája’ minden további előadásainak tiszta hasznából 5 vagy 6 percent jár.

Ezen jövedelmet a’ drámairónak, ha a’ halála utáni időre nem is, de élete’ végeig minden esetre ki lehetne terjeszteni, mert ki néhány megállható drámával segítetté a’ színházat, méltó hogy attól viszont segítsék még akkor is, midőn már irni megszűnt vagy épen tehetetlenné vált.”⁴²

A jogdíj ügyében Bartay Endre igazgatósága (1843–1845) alatt történt változás. 1843-tól kezdve az ötvenes évekig minden előadás után a bevétel öt százaléka a szerzőt illette meg.⁴³

Vörösmarty drámákból befolyt jövedelme a következőképpen alakult. A színház felkérésére írt *Árpád ébredésének* már az első, 1837. augusztusi bemutatója után megjutalmazták. Először 100 pengőforintot kapott a színházi pénztárnál árusított drámaszövegekből befolyt pénzből, majd 1838 februárjában szintén annyit az előadás jövedelméből.⁴⁴ Az 1838-ban elkészült *Marót bán* háromszoros hasznot hozott. Megosztott nagyjutalomban részesült az Akadémiától (100 arany ≈ 450 pengőforint), az első két bemutató után részesedést kapott a színháztól (az első előadás után 38, a második után ≈ 40 pengőforintot),⁴⁵ és 750 példányt sikerült belőle eladni, ami 400–500 pengőforintos hasznot jelentett.⁴⁶ Az első kiadás nem könyvárusnál és nem is nyilvános előfizetés útján jelent meg, hanem Bajza személyesen gyűjtött rá előfizetőket.⁴⁷ A *Marót bántól* ≈ 908–1008 forintnyi jövedelme volt, így 1838-ban keresete az állandó tételekkel együtt körülbelül

* Egyes esetekben, ha valamely kitünőbb drámaíró keletkeznék, kinek munkája már előre jó kilátással bírat, kedvezőbb ajánlatot is tehetne a’ színház; az először nem igen tetsző vagy épen megbukott drámát pedig többször adni nem tartozván, természetesen csak egy harmadot adna az írónak, ’s ezt minden veszteség nélkül tehetné; mert az újdonság mindig hoz be a’ szokottnál nagyobb közönséget.

⁴² V. = VÖRÖSMARTY Mihály, *A színházi drámajutalomról*, Athenaeum, 1842. július 5., 2. sz., 10.

⁴³ PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR, i. m., 155.

⁴⁴ VMÖM, X, *Drámák*, 5, kiad. FEHÉR Géza, Bp., Akadémiai, 1971, 556.

⁴⁵ A Vörösmarty-drámákat sajtó alá rendező Fehér Géza 95,8 és 100 forintot ír a kritikai kiadás jegyzetparatúsában, de nem tünteti fel, hogy az összeg pengő- vagy váltóforintban értendő-e. Mivel a *Magyar színház-történet 1790–1873* által közölt színlapokon és a fennmaradt költségvetési kimutatásokon minden váltóforintban van feltüntetve, nagy valószínűséggel a *Marót bán* első előadásának bevétele is abban van megadva. Vö. VMÖM X, 625.

⁴⁶ Itt pengőforintban adta meg az összegeket a kritikai kiadás, mivel a füzött példányok 1 forint ezüstpengőbe, a füzetlenek pedig 48 ezüstkrajcárba kerültek. Vö. VMÖM X, 590, 593.

⁴⁷ VÖRÖSMARTY Mihály *Összes munkái*, kiad., jegyz. GYULAI Pál, IV, Bp., Méhner Vilmos, 1885, 454.

2074 pengőforint lehetett. 1838-at tehát jól jövedelmező évnek könyvelhetjük el, bár Vörösmarty Fábiónak Gábornak írott levelében éppen ennek ellenkezőjéről vall, s kölcsönkér tőle 100 pengőforintot: „Igen jól esett leveledből megértenem, hogy te pártomra állasz legyőzésére azon ellenségnek, – mely a’ tudósoknál régi időtől fogva köznyavalya – a’ pénztelenségnek. Harpyának nevezzem-e vagy furiának nem tudom; de alig hiszem hogy az anyagiilkos Orestest kegyetlenbek üldözték, mint ez. Elég az hozzá, hogy most már nem kell lemondanom a’ borivásról, a’ mi különben is mértékletes életem mellett igen nagy csapás volna. Elvárom tehát a’ 100 pengőt ’s ügyekezni fogok, hogy ne legyen okod késedelmemen aggódni a’ visszafizetésekor.”⁴⁸

Noha Gyulai és Tóth a panaszzkodó levelek alapján úgy gondolják, legalábbis a nyilvánosságnak szánt életrajzi monográfiájukban, hogy Vörösmarty pénztelenségének oka a szerény javadalmazásban keresendő, ez a vélemény a jövedelemviszonyok alapján megkérdőjelezhető. A borivás említésével maga Vörösmarty sejteti a bajok egyik lehetséges okát. Sallay is finoman arra céloz, hogy nem feltétlenül a jövedelmével volt probléma, hanem a „gazdálkodásával”: „Vörösmartynak a gazdálkodáshoz nem volt szelleme [...]. 1839^{ik} évben ifjabb Kilián György Pesti Könyvtárossal, az eddigi összes munkáinak tíz évre kiadhatása és elárulhatása ügyében szerződött. – E szerződési okmányoknak le tisztázását én teljesítettem, ’s onnét tudtam: miszerint Vörösmarty nevezetes összeget előlegezett. – Én Őtet nyájasan és barátságosan emlékeztetvén: / »Őn a kapott összeggel jól helyre állíthatja magát! Jövőre is félre téve megtakaríthat belőle valamit.« / »Igen« – felelé őszintén – »ha a gazdálkodás mesterségét úgy érteném, mint barátom!« / Valóban V[örösmar]ty nem tudott gazdálkodni, nem dobálta ugyan szükségtelenekre ’s haszonatlanságokra pénzét, de nem is takarította meg azt; – mert nem volt szűk markú.”⁴⁹

Az is a jövedelem szerénysége ellen szól, hogy Vörösmarty megígéri Fábiónak, hogy rövid határidőn belül visszafizeti az igen jelentős kölcsönt (a 100 pengőforint majdnem negyedévi akadémiai fizetés volt). Talán a gazdálkodni nem tudás állhat a következő történet háttérében is: 1841 elején Vörösmarty annyira szorult helyzetben volt, hogy kölcsön kellett kérnie 200 pengőforintot abból az összegből, amelyet az 1840-ben alakult Kölcsey Emléktársaság – amelynek nyolcadmagával jegyzője volt – a Kölcsey-szoborra gyűjtött. Hiába nyerte el harmadszor is az Akadémia nagyjutalmát, hiába adta el műveinek kiadási jogát, az adósságból nehezen tudott kilábalni, a tartozást csak 1846 februárjában tudta rendezni.⁵⁰

Az 1841-ben a Nemzeti Színházban négyszer előadott *Az áldozat* című dráma bevételei nem ismeretesek. A kritikai kiadás jegyzetapparátusa azt közli, hogy „nincs teljes kimutatásunk az előadásokról”.⁵¹ Annyi viszont pontosan kiderül, hogy ez a dráma már

⁴⁸ Vörösmarty Mihály Fábiónak Gábornak, 1838. július 1. = VMÖM XVIII, 109.

⁴⁹ SALLAY Imre *Vázlatok Vörösmarty életéhez 1865*, MTAK Kt., Tört. 2° 111, 22–23. (Az 1865-ben íródott kézirat részleteinek átdolgozott változatát lásd *Vörösmarty Mihály 1800–1855*, kiad. LUKÁCSY Sándor, BALASSA László, Bp., Magvető, 1955.) A tanulmányban a kézirat szövegét idézem.

⁵⁰ LUKÁCSY Sándor, „Kölcsey Ferenc nincs többé” = L. S., *A hazudni büszke író*, Bp., Balassi, 1995, 132–133.

⁵¹ VMÖM X, 719.

az első színházi bemutató előtt megjelent az 1840-ben kiadott *Vörösmarty Mihál' Ujabb Munkái* negyedik kötetében.⁵² Ha abból az elvből indulunk ki, hogy a *Marót bán* harmadik előadásának bevételéből Vörösmarty már nem kapott osztalékot, mert addigra a dráma nyomtatott változata megjelent, akkor itt is azzal számolhatunk, hogy *Az áldozat* után a színháztól semmilyen részesedés nem járt neki.⁵³ Feltételezésünket megerősítik a következő Vörösmarty-sorok: „Nem találok okot arra is, hogy a' nyomtatott színművek minden színházi díjtól elessenek. A' nyomtatottak közül bizonyosan csak a' legjobbak fognak színpadra hozatni, 's ezekről föltehetni, hogy a' közönségtől nagyobb részvétellel fogadtatnak.”⁵⁴ Míg a *Marót bán* premierjének színlapján jelezték, hogy „az előadás' jóvedelmének egy része a' szerző jutalma”,⁵⁵ addig *Az áldozat*én ilyen felirat nem szerepel.⁵⁶

Eddig viszonylag pontos összegek álltak rendelkezésemre Vörösmarty jóvedelemviszonyainak bemutatásához – az Athenaeum osztalékának meghatározásakor viszont csak óvatos becslésekbe bocsátkozhatom. A folyóirat megindításához a folyamodványt Vörösmarty és Toldy nyújtotta be a Helytartótanácsához, s noha Bajza neve azon nem volt feltüntetve, a lapot hárman szerkesztették. A közöttük lévő munkamegosztás a levelezésekből és az Athenaeum-iratokból⁵⁷ következtethető ki. Mint Szajbély Mihály írja: az Athenaeumnál már felsejlettek a modern értelemben vett szerkesztőség első jelei, formálódni kezdtek az egyes feladatkörök.⁵⁸ A három szerkesztőnek két fontos feladata volt: a nyomdával való kapcsolattartás és annak kifizetése, a beérkező munkák elolvasása, valamint korrigálása. A művek elbírálásából Toldy is kivehette a részét, de a szépirodalomért minden bizonnyal Vörösmarty és Bajza felelt. A munkatársakkal mindannyian leveleztek. Szerkesztői tapasztalata mindhármuknak volt, de egy Vörösmarty-levele arról árulkodik, hogy a szerkesztést főként Bajza intézte.⁵⁹ A nyomdaköltségek kifizetéséért, a hatóságokkal való kapcsolattartásért Toldy felelt. Erről tanúskodnak a kéziratári anyagban a saját kezűleg német nyelven írott kérvényei, amelyekben a révpénz elengedését kérte, mivel a nyomda Budán, a szerkesztőség pedig Pest belvárosában volt. Ezek alapján úgy gondolom, hogy a bevételen egyenlő arányban osztottak. A többi munka az expeditorra hárult. Molnár Sándor, a lap első segédszerkesztője gondosan vezette a költségvetést. A kézirat anyagban az első másfél évre vonatkozóan megtalálható a szer-

⁵² VMÖM X, 709.

⁵³ Az első előadást 1841. április 26-án tartották.

⁵⁴ VÖRÖSMARTY, *A színházi...*, i. m., 9.

⁵⁵ VMÖM X, 624.

⁵⁶ VMÖM X, 720–721.

⁵⁷ Az Athenaeum-iratok későbbi összerendezés eredményeképpen, Toldy Ferenc gyűjtésének köszönhetően maradtak fent. Toldy saját kezűleg írott levelein és kérvényein kívül a kimutatásokon és a számlákon az expeditor, Molnár Sándor, egy számlán pedig Bajza kézírása olvasható. Vörösmartytól egyetlen kézirat sincs. A hiányos gyűjtemény 166 főlíából áll, és a következő kéziratípusokból tevődik össze (az anyag csak 1837-re és 1838 első felére vonatkozik): 1. számlák, nyugtatványok, 2. Toldy által írott német nyelvű levelek Gyürky Johanna papírgyárhoz, 3. a Helytartótanácsához írott kérvények a révpénz elengedése érdekében, 4. a szerkesztőkhöz beérkező köszönőlevelek, 5. korrektúrapéldányok. MTAK Kt., Tört. 2° 14/A.

⁵⁸ SAJBÉLY Mihály, *Könyv- és lapkiadás a felvilágosodás idején és a reformkorban = A magyar irodalom története 1800-tól 1919-ig*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, VERES András, Bp., Gondolat, 2007, 83.

⁵⁹ Vörösmarty Mihály Kölcsény Ferencnek, Pest, 1837. február 13. = VMÖM XVIII, 97.

kesztőség kiadási költségeit és a folyóirat eladásából befolyt összegeket tartalmazó lista.⁶⁰ Nyomdai számla nem maradt fenn, ezért itt az Erdélyi János által szerkesztett Regélő Pesti Divatlap nyomdaköltségeire támaszkodhatom.⁶¹ A szerkesztőséget terhelő további kifizetésekről árulkodik az a néhány cédula, amelyekre írói honoráriumokat jegyeztek fel. A kifizetett összegeket sem az expeditor, sem a szerkesztők nem vezették gondosan, ezeket futtában vetették papírra. Így nem lehet tudni, hogy a folyóirat munkatársainak díjazása pontosan mennyi pénzt vitt el, csak némi támpont adható a munkadíjakról. Lauka Gusztáv és Frankenburg Adolf az 1880-as években megemlékeztek a reformkori írói keresetekről. Ám mint kiderül, a több évtizedes távlatból történő visszaemlékezések nem mindig megbízhatóak. Frankenburg szerint „az Athenaeum pedig csak ritkán honorált valami jelesebb cikket, s ezt is csak azért, hogy íróját buzdítsa vagy állandó munkatársul megnyerje.”⁶² Lauka ellenben részletes kimutatást ad a folyóirat díjszabásairól: „Az Athenaeum rendes taksája különben ez volt:

Novella nyomott ívéért	16 frt
Versért	4 »
Fordításokért	4 »
Vegyesek – pro libito.” ⁶³	

Lauka adatait az Athenaeum-iratok között található néhány nyugta is igazolja. Téved viszont, amikor Pap Endrét úgy tünteti fel a munkatársak között, mint aki „ingyen dolgozott”,⁶⁴ ugyanis 1838. április 15-én Pap Endre 9 hasáb novelláért és 3 2/3 hasáb versért 10 pengőforintot kapott.⁶⁵ Kölcsey *Parainézés*éért, amelyet összesen 35,5 hasábian közöltek, 10 aranyat (≈ 45 pengőforint) fizettek. Ezekkel az összegekkel számolva 1837 első félévében az Athenaeumban megjelent versek, novellák, fordítások, „vegyesek” körülbelül 908 pengőforintos kiadást jelenthettek.

1837 és 1843 között Vörösmarty verseinek többségét az Athenaeumban közölte: „Vörösmarty közös lapján, az Athenaeumon kívül, épen olyan ritkán adott verset más lapoknak, mint a mostani időszakban Arany János.”⁶⁶ Ha a kritikai kiadások jegyzetapparátusa alapján áttekintjük az ebben az időben megjelent verseinek, novelláinak és fordításainak első közlési helyét, akkor igazolódik Lauka állítása. A sort az 1837. január elsejei keltezésű, az Athenaeum első számában közzétett *Berzsenyi emléke* nyitja, és a Honderű 1843. december 16-i számában közzétett *A' Hazafi* zárja. 1837-ben 17 költeményt írt, ebből 12 az Athenaeumban, 2 a melléklapjában, a Figyelmezőben; 1838-ban 16 költeményéből

⁶⁰ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 20–21.

⁶¹ T. ERDÉLYI Ilona, *Irodalom és közönség a reformkorban: Regélő Pesti Divatlap*, Bp., Akadémiai, 1970 (Irodalomtörténeti Füzetek, 69), 80.

⁶² FRANKENBURG Adolf, *Petőfi és az „Életképek”: Visszaemlékezések*, Koszoru: A Petőfi-Társaság Havi Közlönye, 1880, 198.

⁶³ LAUKA, *Írói munkadíjak...*, i. m., 65.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 4.

⁶⁶ LAUKA Gusztáv, *A multrol a jelennek: Emlékjegyzetek*, Bp., Petőfi Társaság, é. n. [1884], 46.

11, 1839-ben 18-ból 13 jelent meg a triász folyóiratában.⁶⁷ Azok a folyóiratban nem publikált versei pedig, amelyeket még ebben az időben írt, vagy az 1840-ben kiadott *Vörösmarty Mihál' Ujabb Munkáiban*, vagy csak később, az 1880-as évek közepén, a Gyulai által szerkesztett kiadásban jelentek meg. 1838-ban csupán három verset, 1839-ben egyet adott más orgánumnak. Egy-egy verse a Koszorúban, a Regélőben és a *Budapesti Árvízkönyv*ben volt olvasható, 1839-ben [*A' bátor nem örül nyugalomnak...*] kezdetűt pedig a Jelenkor közölte.⁶⁸ Ez a lap fizette az írókat, Lauka elmondása szerint az 1837-től segédszerkesztőként ott dolgozó Nagy Ignác „egy versért már 12 huszast [4 pengőforint] és egy novelláért 24 huszast [8 pengőforint] is fizetett.”⁶⁹ A következő három évben is hasonló képet mutat Vörösmarty verseinek lapokbeli eloszlása.⁷⁰ Évente egy-két versét a Jelenkor publikálta. Az Athenaeum megszűnésének évében, 1843-ban Petrichevich Horváth Lázár, a Honderű szerkesztője Vörösmartyt is megnyerte munkatársai közé. Az érintett évben Vörösmarty nyolc verse (darabjáért 2 aranyat $\approx$ 9 pengőforintot kapott) jelent meg a Honderűben. Ezekon kívül a *Mák Bandit a Mezei naptár, gazdasági kalendárium* tette közzé.⁷¹ Mindezt összevetve 1843-ban $\approx$ 100 pengőforintos írói keresetével számolhatunk. Ennél több azért nem valószínű, mert a *Lear királyból* lefordított részletek is először az Athenaeumban jelentek meg. A teljes fordítás pedig 1840-ben, a *Vörösmarty Mihál' Ujabb Munkái* harmadik kötetében került az olvasóközönség elé.⁷²

1837–1843 között jövedelemviszonyai tehát a következőképpen alakultak: 1837-ben $\approx$ 1378, 1838-ban $\approx$ 2074, 1839-ben, 1840-ben és 1842-ben csak az akadémiai fizetésére, az Athenaeum osztalékára és a drámaírói fizetésére támaszkodhatott, 1841-ben az akadémiai nagyjutalommal (200 körmőci arany $\approx$ 900 pengőforint)⁷³ együtt jövedelme összesen $\approx$ 2026, 1843-ban pedig (amikor művei kiadási jogát eladta Kiliánnak) $\approx$ 3600 pengőforint volt. Keresete a vizsgált hat év mindegyikében jóval meghaladta a Gyulai által közölt 800–900 pengőforintos összeget.⁷⁴ Az minden egyes évnél jól látható, hogy megélhetésének alapját az akadémiai fizetés és az Athenaeum-osztalék biztosította. Ennek szemléltetésére vegyük példának 1837-et.

⁶⁷ A statisztika a VMÖM, II, *Kisebb költemények*, 2, kiad. HORVÁTH Mihály, Bp., Akadémiai, 1960, 657–709. alapján készült.

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ LAUKA, *Írói munkadíjak...*, i. m., 66.

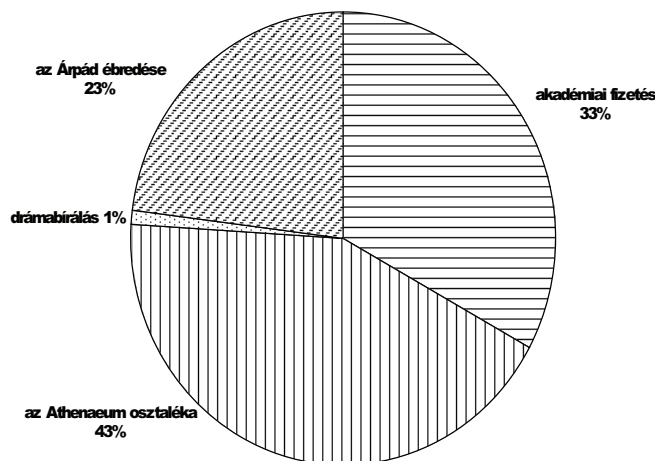
⁷⁰ Vö. VMÖM, III, *Kisebb költemények*, 3, kiad. TÓTH Dezső, Bp., Akadémiai, 1962, 208–336.

⁷¹ VMÖM III, 292.

⁷² VMÖM III, 374.

⁷³ VMÖM XVI, 430.

⁷⁴ Itt csak Vörösmarty jövedelemviszonyainak alátámasztásához tárgyalom Nagy Ignácnak a bevételeiről 1842 és 1844 között írt jegyzékét. A mindig is nagy karrierista hírében álló Nagy esetében a legjelentősebb jövedelemforrás a szerkesztői állás (Jelenkor) volt. Neki nem volt akadémiai fizetése, viszont a különféle lapokban közzétett művei révén évente 500 pengőforintot is megkeresett. 1842-ben 1604 pengőforint 19 krajcár, 1843-ban 1849 forint volt a keresete. Vö. Nagy Ignác: *önéletrajzi adatai: Életrási adatok. Pest, 1841. május 16-ikán*, közli SZILY Kálmán, ItK, 1892, 228.

Vörösmarty $\approx$ 1378 pengőforintos jövedelmének százalékos eloszlása 1837-ben

Bajza József jövedelmei

A Bajza összes műveit sajtó alá rendező Badics Ferenc szól először a költő anyagi helyzetéről, az általa írottakhoz tizennégy évvel később (1914-ben) a Bajza-monográfiát megíró Szücsi József már nem sokat tesz hozzá. Badics az Aurora szerkesztésétől, tehát 1831-től számolja Bajza jövedelmeit. Keresetébe beleveszi az Athenaeum osztalékát, a színházigazgatói és az akadémiai fizetését, s így azt mondja: évi jövedelme „2000–2500 frtra rúgott, a mi az akkori viszonyok között igen tekintélyes összeg volt.”⁷⁵ Szücsi ugyanezekkel a jövedelmekkel számol, eltérés annyiban van, hogy míg Badics nem tünteti fel számszerűen Bajza Athenaeumból származó jövedelmét, addig azt Szücsi 1500 pengőforintra teszi évente. Így ő magasabb keresetet mutat ki: „2500–3000 pft évi jövedelme volt, a mi az akkori viszonyok közt igen jelentékeny összeg volt.”⁷⁶ (Azt viszont érdemes megjegyezni, hogy Szücsi az Athenaeum osztalékaként jóval magasabb összeget tüntet fel, mint ami a kéziratári anyagból kikövetkeztethető.) Egyöntetű mindkét monográfiaíró véleménye: Bajza 1837–1843 között jól kereső költő-szerkesztő volt.

Noha Bajza szerkesztői és akadémiai állásánál fogva a Vörösmartyéhoz hasonló jövedelemviszonyokat várhatunk, néhány különbség azért van. Bajza egyszer sem nyert akadémiai nagyjutalmat, viszont Vörösmartynál jobb módú kismemesi családból származott, így évi jövedelmei között fel kell tüntetni az Orosziban testvérének haszonbérbe kiadott

⁷⁵ BJÖM, kiad. BADICS Ferencz, I, Bp., Franklin Társulat, 1899, 103.

⁷⁶ SZÜCSI, i. m., 431.

birtoka után járó 140 pengőforintot is. (Szücsi szerint Bajza felesége révén még évi 600 pengőforint került a családi kasszába.⁷⁷⁾

akadémiai fizetés	500 pengőforint
Athenaeum osztaléka	≈ 663 pengőforint ⁷⁸
oroszi birtok hasznobére	140 pengőforint ⁷⁹
	≈ 1303 pengőforint

Bajzát az Akadémia először levelező taggá, majd 1832-ben rendes taggá választotta. Akadémiai fizetése innentől helybeli rendes tagként neki is évi 500 pengőforint volt.

1837 augusztusától 1838. június 5-ig kapta színházigazgatói fizetését, ami tíz hónapra feltehetően 416 pengőforint 40 krajcár, havonta 41 pengőforint 40 krajcár volt. E néhány hónap alatt a keresete ≈ 1719 pengőforintot tett ki. A színházigazgatói díjazást leszámítva, a hat év alatt jövedelme jelentősen nem változott. 1841 után az Athenaeum már nem volt igazán jövedelmező, bár Badics szerint az utolsó években sem volt ráfizetés a kiadásra.⁸⁰ Bajza írói keresete azért nincs feltüntetve, mert művei az Athenaeumban jelentek meg,⁸¹ s valószínű, hogy Vörösmartyhoz hasonlóan az osztalékon felül ezekért külön honoráriumot ő sem kapott. Verseit 1835-ben Kilián György vette meg. Vörösmarty 1843-as szerződése Kiliánnal tíz évre szól, s az összeget már az érintett évben kézhez kapta, ez feltehetően Bajzánál is így történt.⁸² Ezért amikor 1842-ben újrakiadás készült az 1835-ben kiadott verseiből, valószínűleg már nem kapott újabb összeget.

Az orosz birtokrészét 1829-es Pestre költözésekor adta hasznobérbe bátyjának. A földbirtok 1849-ig jövedelmezett neki, ekkor túladott rajta.⁸³ Az árenda összege 1842-ben 140 pengőforint volt. Tóth Dezső Vörösmarty jövedelmeiről szólva ellenpéldaként hozza fel Bajzát (és Fáy), s azt állítja, hogy birtokjövedelemből élt.⁸⁴ Letagadni persze nem lehet, hogy Bajza a birtokhaszon által valamivel kedvezőbb helyzetben volt, de túlzás a jóval vagyonosabb Fáy mellett említeni, s azt mondani, hogy birtokhasznból élt. Az orosz birtokból származó 140 pengőforint minimálisnak tekinthető Kisfaludy 700 pengőforintos hasznához képest. Így Bajza semmiképpen sem sorolható a gazdálkodásból élő írók táborába.

⁷⁷ SZÜCSI, *i. m.*, 436. A Csajághy családról írt ismertetés alapján inkább az valószínűsíthető, hogy a 600 pengőforint Csajághy Julianna részéről egyszeri hozomány volt. Az 1851-es telekkönyv szerint a Csajághy családnak nem volt kiterjedt birtoka. Vö. GYÜSZI László, *A Csajághy család története*, Limes, 1995, 73.

⁷⁸ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 20.

⁷⁹ Bajza József Bajza Antalnak, Pest, 1842. szeptember 6. = BJÖM VI, 409.

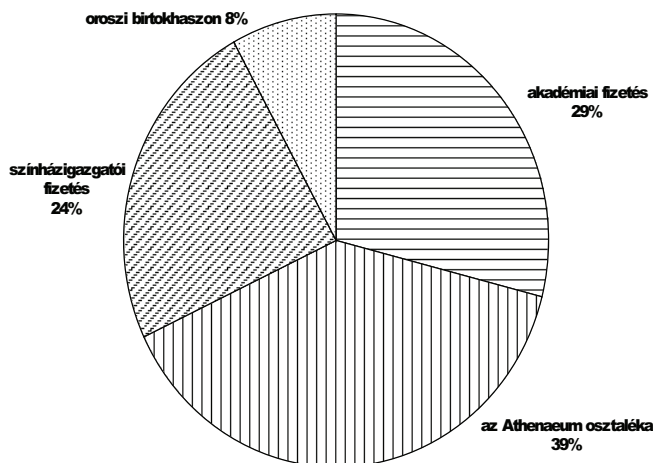
⁸⁰ BJÖM I, 100.

⁸¹ Badics Ferenc évekre lebontva feltünteteti Bajza műveinek megjelenési idejét és helyét: BJÖM I, 131–141.

⁸² Az érvényben lévő elv mindenképpen ez lehetett, mert Vörösmarty Károlyi Istvánnal 1833-ban kötött szerződésében is az szerepel, hogy Károlyi tíz évre vette meg Vörösmarty munkáit, és „a” kikötött 10 esztendő 1833 kezdetétől 1843 kezdetéig terjedvén, ez idő alatt fenn tisztelt Károlyi István Úrnak a’ nevezett munkákat kirekesztőleg nyomtatni szabadsága legyen...” MTAK Kt., K 778, 54.

⁸³ Bajza József Zsiga Pálnak, Gyöngyös, 1849. (1851.) december 20. = BJÖM VI, 443.

⁸⁴ TÓTH, *i. m.*, 184.

Bajza ≈ 1719 pengőforintos jövedelmének százalékos eloszlása 1837–1838

Vörösmarty és Bajza kiadásai

Vörösmarty keresete a vizsgált időszakban túllépte azt a határt, amelyet akár Bajza (720 pengőforint), akár Toldy (800 pengőforint) a pesti megélhetéshez szükségesnek látott. Az is kiderült, hogy a családos Bajza hasonló anyagi körülmények között élt, nála mégsem maradt bizonyíték arra, hogy pénzkölcsönért folyamodott volna. Egyszer így intette meg feleségét: „Valljon édes Julcsám nem csináltál-e magadnak egy pár forint meggazdálkodásért alkalmatlan utazást? Ezt nagyon nem szeretném. Gazdálkodnunk kell; arra szükségünk van, de okosan.”⁸⁵ A források töredékessége miatt arra nem vállalkozhatom, hogy kiadásait teljes listáját elkészítem, mindennapi életük legfontosabb költségei viszont összegyűjthetők: mennyit fizettek szállásra, étkezésre, tüzelőanyagra és mosásra. Míg Kisfaludyék többszobás udvarházzal bírtak, szakácsnő, szobalányok és cselédek sürgölődtek körülöttük, addig ennek a városi-polgári írnemzedéknek a tagjai egytől egyig bérlakásokban éltek, jobb esetben volt cselédjük és szakácsnőjük, de volt, aki csak egy legényt tartott maga mellett. Általában vendéglőkben vagy más háznál kóstosként étkeztek. Így tett például Petőfi Sándor, Egressy Gábor és a nősüléséig Vörösmarty is.

Vörösmarty és Bajza havi kiadásait illetően kiindulópontot Egressy Gábor kiadási naplója⁸⁶ és Erdélyi János *Jegyzőkönyve*⁸⁷ ad. Úgy vélem, hogy a közel azonos életkő-

⁸⁵ Bajza József feleségéhez, Pest, 1839. augusztus 19. = *Bajza József családi levelei (Első közlemény)*, közli Dr. BAJZA József, ItK, 1908, 327.

⁸⁶ Egressy Gábor napló-jegyzetei, OSZK Kt., Oct. Hung. 611, I.

⁸⁷ A kézirat az Erdélyi Tárból található. A hagyaték megtekintéséért ezúton is hálás köszönettel tartozom T. Erdélyi Ilonának.

rülmények között élő Erdélyi és Egressy adatai esetükben is valószínűsíthetők.⁸⁸ Igaz, hogy Bajza és Vörösmarty nem rögzítette mindennapi életének kiadásait, ugyanakkor a levelezésekből, visszaemlékezésekből az ő életvitelük is megismerhető. A mindennapi élet kiadásai csak olyan költségeket vettem fel, amelyeket mindenkinek kivétel nélkül fizetni kellett.

Havi alapkiadások: ⁸⁹	
szállás ⁹⁰	24
étkezés	≈ 24
cseléd, dajka, szakácsnő	2–6
mosás	5
gyertya	4
fa	17
	≈ 76–80 pft

Az adatok alapján Vörösmarty esetében a kiadások (szállás, étkezés, cseléd, mosás, gyertya, fa) hozzávetőlegesen ≈ 772, Bajzáé ≈ 1070 pengőforintra tehető évente. (Bajzáék a szállásért havonta 29 pft 10 kr-t fizettek.) Vörösmarty 1833–1843 között a Kalap utcai Jankovich-féle ház második emeletén lakott, ahol „az üres konyha egy részét saját költségén kiadott drámáinak el nem kelt példányai foglalták el, a másikat szolgálójának holmija. Mindkét szobájában meglehetősen rendetlenség uralkodott; a bútorokon, pallón könyvek és iratok hevertek szanaszét...”⁹¹ Sallaytól tudjuk, hogy a lakás berendezése szegényes volt, egy gróf bútorainak kiárúsításán ő szerzett Vörösmartynak könyvtartó szekrényt és íróasztalt.⁹² Bajzáék 1843 augusztusában ugyanennek a háznak az első emeletére költöztek. Ők a Kalap utcai lakás előtt is hasonlóan lakhattak, mert amikor Bajza kibérelte ezt a lakást, a következőket írta feleségének: „Ára 350 pengő. Tehát pénzben nem nyertünk.”⁹³ Vörösmartynak egy legénye, Bajzáéknak egy szakácsnője és

⁸⁸ Az egykorú források alapján számos reformkori életvitelről szóló visszaemlékezés adatai megkérdőjelezhetők, illetve korrigálhatók. Például Jókai Mór 1872-ben (tévesen) így emlékezett 1842-es Pestre kerülésére: „...az életmód mesésen olcsó volt akkor. Talán el sem fogják hinni, ha elmondom, mi költségem volt kezdő író koromban. Hat forintot fizettem egy bútorozott szobáért havonként Szigligetnek: ő volt a házigazdám. Öt forintért kaptam pompás ebédet, egy forintért kiszolgáltak, reggelizni nem szoktunk, vacsora helyett pedig valamennyi fiatal író pájtás velem együtt egy tejesholtba járt és tejet, vaját ozsonnázott, ami került három forintba (havonként). [...] eszerint 15 forintból úri módon lehetett akkor megélni.” Vö. JÓKAI MÓR, *Az én kortársaim* = J. M., *Írói arcképek*, kiad., utószó EGYED Ilona, Bp., Unikornis, é. n., 80.

⁸⁹ Az adatok Egressy Gábor kiadási naplójából származnak: OSZK Kt., Oct. Hung. 611, I, 1. A szakácsnő és a dajka havi bérét Erdélyi János *Jegyzőkönyvéből* vettem.

⁹⁰ Egressy Gábor is kétszobás lakásban lakott, akárcsak Vörösmarty Mihály. Egressy monográfiája, Rakodczay Pál szerint a lakás nem volt jól felszerelt – ez köztudott Vörösmartyról is. Úgy tűnik, hogy a megadott 24 pengőforint Vörösmarty esetében is elfogadható. Vö. RAKODCZAY PÁL, *Egressy Gábor és kora*, Bp., Singer és Wolfner, 1911, I, 334.

⁹¹ GYULAI, i. m., 124.

⁹² SALLAY, i. m.

⁹³ Bajza József feleségéhez, Pest, 1843. augusztus 2. = *Bajza József családi...*, i. m., 335.

egy dadája volt ebben az időben. (Mikor Vörösmarty megnősült, nagyobb lakásba költözött Laurával, és nekik is lett szakácsnőjük.) A házi cselédeknek sem a munkaideje, sem a munkaköre nem volt meghatározva, legtöbbjük reggeltől estig mindeneként szolgált. Bennkosztosok voltak, a házban aludtak, bérük nagyon alacsony volt.⁹⁴ Még 1848 után is az volt a jellemző, hogy nem pénzben, hanem a lakhatáson és az ételmezésen kívül ruházati cikkekben kapták meg a fizetésük nagy részét.⁹⁵ Hogy a havi 2–6 pengőforintos keresetüket illetően viszonyítási alapunk legyen, felsorolom néhány termék árát a korból: egy konyhaasztal és egy új csizma 6 pengőforintba, a borotválkozás 25 krajcárba, egy pár kesztyű 2 pengőforint 15 krajcárba került.⁹⁶ Bajza házához 1840-ben került a szakácsné: „Lajos bátyád egy csinos árva lányt szerzett neked főzőnének. [...] Zsuzsin pedig mint anyád is, ismét tanácsol, ha csak lehet, adj túl, mert evvel a hóbortos bolonddal nem fogsz boldogulni. [...] Zsuzsinak semmi egyéb baja nincs, csakhogy csúf indultatos természetű, különben a gyermeket rá lehetne bízni és a házat is mert nem lop.”⁹⁷

A havi alapkiadások listájából még Vörösmarty gyertyahasználatáról vannak ismereteink. Gyulai szerint „est vagy éjjeli munkálatainál többnyire tiszta égetű viasz gyertyákat használt – még fiatal korában is”,⁹⁸ később sztearingyertyánál dolgozott.⁹⁹ A Pesti Hírlap egy 1841-es számából tudjuk, hogy megnyitott az első magyar sztearingyertyagyár, amely a „legcsinosabb legmegkedveltebb világítóeszköz, és az eddig ösmeretes nemeit a’ gyertyáknak jóságra és szépségre felülmúlja.”¹⁰⁰ A hirdetés szerint 4 pengőforintért 6 font gyertyát (ez általában 6–12 szálát jelentett) lehetett vásárolni. Az Athenaeum szerkesztőségének kiadási listájából tudható, hogy a gyertya ára fontonként 1836. december 7-én is 40 krajcár volt, s a szerkesztőségnek havonta 7 font gyertyára volt szüksége.¹⁰¹

Vörösmarty és Bajza napirendjéből ismeretesen még a következő állandó költségek kerülhetnének szóba: a színházjegy és a levelek postai küldésének díja. A színházlátogatásért nem kellett fizetniük, mert az Akadémia páholyában foglalhattak helyet, sőt miután Bajza lemondott a színházigazgatásról, a válaszmány egy ingyenes zártszéket szavazott meg neki.¹⁰² Az Athenaeum ügyeit illető levelezésüket pedig a szerkesztőségén belül bonyolíthatták le, mivel a kiadóhivatal költségeinél feltüntetésre került mindhárom szerkesztő levelezési költsége.¹⁰³ Magánlevelezésükkel ugyan számolnunk kell, de mivel

⁹⁴ *Magyar néprajz: Társadalom*, főszerk. PALÁDI-KOVÁCS Attila, VIII. Bp., Akadémiai, 2000, 181.

⁹⁵ BÉLAY Vilmos, *Adalékok az ár- és bérvizonyok történetéhez Pest-Budán (1790–1848)* = *Tanulmányok Budapest múltjából*, szerk. PESTA László, XIV. Bp., Akadémiai, 1961, 379.

⁹⁶ Erdélyi János *Jegyzőkönyve*, Erdélyi Tár.

⁹⁷ Bajza József feleségéhez, Pest, 1840. október 20. = *Bajza József családi...*, i. m., 331.

⁹⁸ SALLAY, i. m.

⁹⁹ GYULAI, i. m., 125.

¹⁰⁰ Pesti Hírlap, 1841. november 6., 89. sz., 731.

¹⁰¹ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 12–14.

¹⁰² KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., Pest Megye Monográfia Közalapítvány, 2002, 144.

¹⁰³ Athenaeum-iratok, MTAK Kt., Tört. 2° 14/A, 12–14.

biztos adatok nem állnak rendelkezésünkre, nem érdemes találgatásokba bocsátkozni. (Korántsem ismeretes előttünk a teljes Vörösmarty-levelezés.)

Író-szerkesztő-kritikus lévén szólnunk kell még Vörösmarty esetleges könyvvásárlásairól. Csapodi Csaba szerint a Vörösmarty-unoka, Széll Ilona által az Akadémia Könyvtárának adományozott gyűjteményből az következtethető ki, hogy Vörösmarty soha nem költött nagyobb összegeket könyvvételre, s rendben tartásukra sem fordított különösebb figyelmet, legtöbbjük szakadozott és kötetlen.¹⁰⁴ Ez a töredékes, 110 kötetet tartalmazó hagyaték főként íróársaktól kapott könyvekből, néhány klasszikusból és Vörösmarty saját műveiből tevődik össze. Igazat adhatunk Csapodinak abban, hogy Vörösmarty az olvasmányélményeit Pesten főként az Akadémia Könyvtárának könyveiből meríthette.¹⁰⁵ Tekintélye révén az elsők között lehetett, akit pályatársai könyvvel ajándékoztak meg: „A holnap kezdendő héti ülésre ma kapott Meghívó, arra inte, hogy feltémetem, mi szerint Berzsenyinek általam kiadott Összes műveiből Kegyed számára egy tiszteletpéldányt küldeni kívántam, már teljesítsem.”¹⁰⁶ De az is előfordult, hogy barátaitól kért kölcsön könyvet: „Kérlek barátom, küldd át csak egy pillanatra Tacitust.”¹⁰⁷

Visszatekintve éves bevételeik összegére, látható, hogy a mindennapi életük kiadásait mindkettőjük keresete fedezte.¹⁰⁸ A havi alapkiadások kifizetése után Vörösmartynak 400, sőt 1000 pengőforintja is maradhatott. (Azt persze nem tudjuk, hogy az évente megkeresett összeggel számolhatunk-e egyenlő havi eloszlásban.) Viszont a kiadásokban nincs benne az öltözködés, a kirándulások, a mulatozások költsége és a magányos férfiak felvidítójára költött összeg sem. Vörösmarty esetében ezek nem elhanyagolhatók – ahogy Sallay írta róla: „1836-ban már dohányzott, bort ivott, korlátlanul társalgott és szeretett”.¹⁰⁹ Itt nem érdemes találgatásokba bocsátkozni, inkább a teljesség igénye nélkül röviden felsorolom az árviszonyokat. Legtöbbször az utazás és az öltözködés került. Vörösmarty leginkább Fótra és Balatonfüredre kirándult. Pest és Füred között személyenként a gyorskocsira 4 pengőforintot kellett fizetni.¹¹⁰ Bártfay naplójából egy ilyen füredi kirándulásról tudunk. Ez a nyaralás 1838. július 27-től augusztus 1-ig tartott.¹¹¹ Vörösmarty időnként hazalátogatott, 1839-ben pedig Deák Ferencnél vendégeskedett Pozsonyban. Székesfehérvárra a gyorskocsi 2 pengőforint 2 krajcárba,¹¹² a Pestről Pozsonyba induló gőzhajó pedig 3 pengőforint 40 krajcárba került.¹¹³ Egressy Gábortól

¹⁰⁴ SALLAY, *i. m.*, 21.

¹⁰⁵ CSAPODI Csaba, *Vörösmarty Mihály könyvtára*, MKSz, 1956, 65–68.

¹⁰⁶ Döbrentei Gábor Vörösmarty Mihálynak, [Buda, 1843. december 10.] = VMÖM XVIII, 143.

¹⁰⁷ Vörösmarty Mihály Fáy Andrásnak, [Pest, 1838 vége felé] = VMÖM XVIII, 111.

¹⁰⁸ Sallay rosszul emlékszik arra, hogy Vörösmarty ebben az időszakban vásárolta a főtí szőlőt. Rövid ideig valóban szőlőbirtokos volt, de azt 1832-ben vette, és 1836-ban már el is adta Fáy Andrásnak.

¹⁰⁹ SALLAY, *i. m.*, 28.

¹¹⁰ Honművész, 1837. július 6., 54. sz., 426.

¹¹¹ Bártfay László naplójából, vál., jegyz. JENEI Ferenc, I, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum–Népművelési Propaganda Iroda, 1969, 31–36.

¹¹² Honművész, 1837. július 6., 54. sz., 426.

¹¹³ ARANY János *Összes művei*, kiad. DÁNIELISZ Endre, TÖRÖS László, GERGELY Pál, XIII, Bp., Akadémiai, 1966, 10.

tudjuk, hogy gyakoriak voltak még a városligeti kirándulások, néha kiutaztak Ráday Ge-deonhoz Ikladra vagy Pécelre, de Gyömrőn Ráday Lászlónál is vendégeskedtek.¹¹⁴ Erdélyi egy városligeti kirándulásért 1 pengőforintot fizetett. Feltehetően a magas útiköltségek miatt Vörösmarty tartózkodott a hosszabb utazásoktól. 1841-ben Adorján Boldizsár meghívásának sem tudott eleget tenni, és Borsodba utazni: „Igen szívesen fölmennék Egressyvel, de sem bundám, sem pénzem, sem kedvem. Lelkem és erszényem igen de-organisált állapotban vannak.”¹¹⁵ Badics állítása szerint Bajza minden idejét lekötötte az Athenaeum szerkesztése, nagyobb utazást csak 1842. augusztus 6–20. között tett, amikor orvosi előírásra a Tátrába utazott.¹¹⁶

Míg Lauka szerint Vörösmarty „rendesen Zrinyiben járt és magastetejü kalapban, tisztán öltözködött, de soha se választékosan”, addig Bajza elég piperkőc volt „nyirott bajszával, gondosan fésült szakállával és hajával [...] gondos, összhangzó és izlésteljes öltözké-vel, egyike volt a feltűnőbb jelenségeknek.”¹¹⁷ Egy férfinadrághoz való anyag 16 forint 30 krajcár, egy téli öltöny varratása anyag nélkül 16 forint 15 krajcár, egy pár kesztyű 1 forint 45 krajcár, egy csizma 6 forint.¹¹⁸ Leegyszerűsítve: egy novella árából egy öltöny megvarratása, egy arannyal honorált vers árából pedig egy csizma megvásárlása futotta.

És végezetül néhány szó a szórakozás költségeiről. Egressy elmondása szerint Vörösmarty kávézott, otthon saját kávéfőzője is volt.¹¹⁹ Bölöni Farkas Sándor kiadási nap-lójából kiderül, hogy a hivatalnokként dolgozó agglegény havonta 2–3 font kávé-t fogyasztott.¹²⁰ 1841-ben a következő kávéfajtákat lehetett kapni: egészségi kávé, fontja 50 krajcár, gazdasági kávé, fontja 30 krajcár, hasonszenves (homeopaticus), fontja 1 fo-rint.¹²¹ Ahhoz, hogy némi támpontunk legyen a vendéglős esték esetleges kiadásairól, feltüntettem néhány étel és ital árát a korból: fehér leves reszelt téstával 6 kr, kenyér leves tojással 10 kr, marha-hus czéklával 12 kr vagy eczetes ugorkával 18 kr, egy adag sült kácsa 24 kr, rántott csirke 18 kr, rántotta 18 kr, linzi torta 18 kr, czukros bot 8, egy palack ser 16 kr, egy üveg tokaji bor 1 forint 30 kr, 1 üveg ruszti 1 forint, 1 icze villányi 36 kr, egy icze egri 18 kr.¹²² Egy köri (Nemzeti Kör) lakoma pedig 3–4 pengőforintba került havonta.¹²³

Mind a visszaemlékezők, mind Gyulai teljes diszkrécióval kezelik Vörösmarty nő-ügyeit, Etelkán és Laurán kívül nem szólnak más hölgyről. Az egyetlen és már említett

¹¹⁴ EGRESSY Gábor, *Emlékezés Vörösmartyra*, MTAK Kt., K 778, 63.

¹¹⁵ Vörösmarty Mihály Adorján Boldizsárnak, Pest, 1841. december 14. = VMÖM XVIII, 133.

¹¹⁶ BJÖM I, 100.

¹¹⁷ LAUKA, *A multrol...*, i. m., 47.

¹¹⁸ Erdélyi János *Jegyzőkönyve*, Erdélyi Tár.

¹¹⁹ EGRESSY Gábor, *Emlékezés Vörösmartyra*, MTAK Kt., K 778, 66.

¹²⁰ IMREH István, *Bölöni Farkas Sándor közhasznú élete*, Erdélyi Múzeum, 1996.

¹²¹ Pesti Hírlap, 1841. július 10., 55. sz., 308.

¹²² Az adatok 1848-ból, a másodosztályúnak tartott Aranykéz fogadó étlapjáról valók. Az étlapon nem ke-rült feltüntetésre, hogy az árak pengő- vagy váltóforintban értendők-e. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Múzeum, Dokumentumgyűjtemény DA. 70. 30. Köszönöm Csapó Katalinnak, hogy lehetővé tette az étlap megtekintését.

¹²³ Erdélyi János *Jegyzőkönyve*, Erdélyi Tár.

„elszólás” Sallaytól való. Erdélyi jegyezte fel kiadási könyvében, hogy a „Kalap utcai huncfut” alkalmanként 1 pengőforintot kért.¹²⁴ A Bártfay-naplóból annyi tudható, hogy Vörösmarty gyakorta megfordult a Bálvány utcában. De hogy hányszor csinált magának görbe estét, és „hová költötte jövedelmeit az jól megőrzött »titkai« közé tartozott.”¹²⁵

„...most már nem kell lemondanom a' borivásról”

Vörösmarty és Bajza példáján keresztül bebizonyosodott, hogy az 1830-as évek második felében és az 1840-es évek elején a sikeres írói működést milyen feltételrendszer határozta meg. Ők mindketten az irodalmi elithez tartoztak, egzisztenciájuk megteremtésében döntő szerepet játszott az akadémiai tagságuk és a szerkesztői tevékenységük. Az intézményesülés a megélhetési viszonyokat illetően bizonyos biztonságot nyújtott, de már felsejlenek annak a gyakorlatnak a jelei is, amelyre Margócsy István Petőfi kapcsán rámutat. A szépirodalmi publikációkból akkor lehet jelentősebb jövedelemre szert tenni, ha a folyamatos jelenlét garantált. Igaz, Vörösmartyéknál az 1837 és 1843 között végzett sokoldalú tevékenységük miatt nem áll fenn annak az esetleges létbizonytalanságnak a veszélye (legalábbis a jövedelmeiket tekintve ez nemigen valószínű), amely majd a kizárólag publikációiból megélni igyekvő Petőfi esetében látványosnak mondható, ti. hogy „ki lesz téve a keresletingadozás könyörtelen fenyegetésének”.¹²⁶ De míg Bajza úgy gondolta, hogy a polgári életforma megteremtéséhez a jövedelem megfontolt beosztására is szükség van, addig Sallay visszaemlékezése szerint Vörösmarty nem takarékoskodott, s nemigen törődött azzal sem, hogy nem feltétlenül számíthat minden évben egyforma bevételre. Legényemberként egyik napról a másikra élt, valószínűleg rövid időn belül felélte azokat az egyszeri, de számottevő javadalmakat (akadémiai nagyjutalom, műveinek kiadási jogdíja), amelyek a nyugodt megélhetést akár évekig is biztosították volna.

Úgy tűnik, a 18–19. század fordulóján az irodalmi életben kezdődő változásokra érkező egykorú reakciók az egymástól markánsan különböző pályák mindegyikében fellelhetők. Kisfaludy az önköltséges könyvkiadások eltűnédezésében, a vidékről Pestre vágók az intézményrendszerben betölthető állás megszerzésében látták irodalmi tevékenységük esetleges új szakaszát. Ám Kisfaludy hiába lesz tanúja az új feltételek szerint működő irodalmi életnek, életvitele nem engedi meg, hogy annak részese is legyen – a példákban látható, hogy a Pestre költözés lassan az írói karriernek magától értetődő pályaelemévé válik. A változatos és sokrétű, részben feldolgozatlan vagy eddig más szempontból figyelmet érdemlő források aprólékos elemzéséből kiderült, hogy Vörösmarty és Bajza számára a modern értelemben vett kulturális-tudományos élet kibontakozása, illetve az irodalom egyre öntudatosabb piacosodása valamilyen hivatali tisztség vállalásával biztosította az írói hivatás önálló pályaként történő választását.

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ LAUKA, *A multrol...*, i. m., 53.

¹²⁶ MARGÓCSY, i. m., 72.